

Scenekunst (<http://www.scenekunst.no/>)

Det aller helligste. Installasjon av Vebjørn Hagene Thoer. Foto: Stamsund Teaterfestival

Friske impulser

Stamsund Internasjonale Teaterfestival i Lofoten rører ved global ulikhet, samlesing og øvelser i å finne perspektiver.

Twitter (<http://twitter.com/intent/tweet?url=http%3A//www.scenekunst.no/sak/friske-impulser/>) | Facebook (<http://www.facebook.com/share.php?u=http%3A//www.scenekunst.no/sak/friske-impulser/>)

KRITIKK | 11.6.2021

Grace Tabea Tenga (<http://www.scenekunst.no/sak/author/grace-tabea-tenga/>)

FAKTA

+

“The essay is a form I’ve always found so oppressive, so conservative, it begs to be dismantled” skriver den amerikanske forfatteren Dodie Bellamy i teksten “Barf Manifesto” fra boka *When the Sick Rule the World* (2015). Når den leses høyt fredag ettermiddag, trekker jeg tidvis på smilebåndene over hvor brutalt ærlig og transparent teksten er. Det er siste etappe av den årlige Stamsund internasjonale teaterfestival i Hurtigrutefavoritten, og jeg har fått reisestipend til å delta på en lesegruppe med fokus på kunstkritikkfaglige tekster. Med sitt muntlige og improviserte språk, føles det som å tyvlytte til Bellamys tankestrøm som høres ut som en serie med rants. Bellamy stiller seg særlig kritisk til kritikerens påståtte objektivitet, eller som hun selv sier: “I am the frame.” Verket kritikerens anmelder preges veldig av hvem hun er som person og hennes sosiopolitiske ståsted. En av tilleggstekstene til denne lesesamlingen, “How We Talk

about the Work *Is The Work*” (2018) av Theron Schmidt, kan leses som en tekst som understøtter dette argumentet. Når samfunnsstrukturen er såpass stratifisert, er det for meg ikke utenkelig at kunsten og kritikken om den, reflekterer det. Dette blir særlig tydelig i forestillingen *The Trial Against Ourselves*.

Etikk under lupen

The Trial Against Ourselves går av stabelen på Teater NOR. Det er en forestilling som er rammet inn som en rettssak i en fiktiv internasjonal domstol. De tiltalte, paret Blaue og Poppy, har siktet seg selv for å ha utøvd “strukturell vold” overfor brasilianere som lever i favelaen fordi de så en fotballkamp under VM i 2014 på tv. Det legges vekt på hvordan oppriggingen til denne globale fotballfesten, førte til marginalisering og gentrifisering av personer som lever i favelaen. Derfor er ranet paret ble utsatt for av to unge menn fra favelaen, Santos og Gomez, i Rio de Janeiro på julaften 2015, ikke en kriminell handling, men selvforsvar fra mennenes side, som respons på koloniale forhold som fortsatt underkuer personer i det globale sør. Forestillingen drives frem av argumentene fra aktoratet og forsvaret, spilt av Laura Mitzkus og Samantha Lawson.

Forestillingen vekker dårlig samvittighet hos meg over eget forbruk. Dagligvarene, klærne, elektronikken og andre varer vi kjøper, går på bekostning av flere personers liv og rettigheter. De mange produktene som er strødd rundt omkring scenen, som pappreplikaer av bananer, vannmeloner og andre ting, fungerer som en påminnelse. Selv om jeg identifiserer meg med dekolonialisme og det globale sørs kår, er forbruket mitt dypt forankret i et kapitalistisk system. Selv om jeg ligner mange av de som underkues i det globale sør, er levetilstandene våre vesensforskjellige på grunn av geopolitisk posisjon. Det er et system mange vil beklage, men som man uansett suges inn i. Fremdeles er mulighetene for en etisk forsvarlig handel begrenset – jeg leser den FairTradevareboksen blant havet med andre dagligvarer som en kommentar til det.

Etikken ved idrettsstevner diskuteres heftig – årets Olympiske sommerleker i Japan er upopulær blant lokalbefolkningen på grunn av frykt for smittespredning. 20. juni skal Norges fotballforbund bestemme seg for om landslaget boikotter fotball-VM i Qatar etter sjokkerende avsløringer om at over 6500 migrantarbeidere fra India, Bangladesh og Sri Lanka har dødd i arbeidsulykker i forberedelse til den store fotballfesten i neste år.

Dommeren, spilt av Jacob Jensen, peker hammeren mot oss i publikum. Vi er juryen som skal vurdere om paret er skyldig i strukturell vold. I en kombinasjon av solidaritet og dårlig samvittighet, rekker jeg opp hånden. Letter jeg bare på egen skyldfølelse nå? Betyr det at jeg ikke kan kjøpe sjokolade etterpå, da kakaobønnene trolig er plukket av barn og arbeidere betalt med lusedønn? Det etiske dilemmaet vedvarer, og den kognitive dissonansen gir seg ikke hos meg. Erfaringen blir preget av mitt eget sosioøkonomiske ståsted og politiske overbevisninger. Siden vi stemmer ved å rekke opp hånden, er vi ikke bare tvunget til å reflektere over en kontroversiell sak, men også ta stilling til den foran andre. Vi som stemmer for, er i mindretall, og de blir erklært uskyldige, ikke bare til min, men til Blaues store skuffelse. Han roper at vi ikke må sløse bort denne sjansen til å sette viktig presedens og blir tvunget til å forlate rommet. *The Trial Against Ourselves* gir en inngang til å reflektere over hvilke strukturer som fasiliterer eller vanskeliggjør våre liv. (Den digitale versjonen av forestillingen er tidligere anmeldt [her](#) (<http://www.scenekunst.no/sak/fotballfest-og-etikktest/>). Red.anm.)

Skjerm bilde fra den digitale versjonen av *The Trial against Ourselves*.

Mzungu på avveie

Det går i ett mellom slagene, og straks er det tid for avdukning av en ny statue som ser ut over Hurtigrutekaia i Stamsund. Det er Baktruppen som er ansvarlig for statuen. Den viser seg å være en replika av en suvenir ved navn "Turisten" fra Uganda som avbilder det som Baktruppen selv beskriver som en "vestlig kolonist" i tropehjelm og militæruniform. Originalen ble skåret ut av tre av noen ugandiske kunstnere som lager suvenirer, mens statuen i Stamsund er foreviget i bronse og atskillig større. Statuen har eksistert i tidligere former før i Stamsund og ble en kjær figur i lokalsamfunnet. "Turisten" er *mzungu*, swahili for hvit person. Ordet kommer fra *kuzunguka*, som betyr å surre rundt og ble brukt om hvite misjonærer, slavehandlere og kolonister som ankom kontinentet på 1700-tallet. Lokalbefolkningen undret seg over hvor disse menneskene kom fra og hvor de var på vei, og navnet har festet seg siden. I sin fulle imperialistiske regalia med tropehjelm og militæruniform, virker navnet som en underdrivelse av europeiske kolonimaktens faktiske vold under det såkalte kappløpet om Afrika.

I lys av statuedebatten i fjor da statuer av historiske personer som har profittert på slavehold og kolonialisme ble revet ned, blir jeg forbauset over hvordan det fortsatt er enklere å bli foreviget som mann, vestlig kolonialist eller begge to samtidig, enn kvinne eller en person som bekjemper imperialismen. Dette minner meg om et maleri jeg nevner i neste dags lesesamling når vi diskuterer poeten Audre Lorde, nemlig *Behind the Myth of Benevolence* (<https://www.kapharstudio.com/behind-the-myth-of-benevolence/>) (2014) av den afroamerikanske maleren Titus Kaphar. Det er et maleri av Thomas Jefferson, USAs tredje president og medforfatter av den amerikanske Uavhengighetserklæringen. Lerretet han er avbildet på, har delvis falt og avslører en svart kvinne bak ham, muligens en av 600 slaverne Jefferson eide. Det er i seg selv paradoksal at Jefferson skrev om menneskers iboende frihet og unektelige rettigheter mens han holdt et par hundretalls folk i fangenskap. Maleriet til Kaphar viser usynliggjøringen mange kvinner, svarte og andre som ikke er hvite menn gjennomgår i livet og i kunsten. Kanskje denne nye statuen hadde vært en ypperlig anledning til å se Uganda på andre premisser enn å

begrense seg til et kolonialt narrativ?

Bilde av den store treversjonen av *Turisten* som ble erstattet av en i bronse under festivalen i Stamsund i år. Foto: Stamsund teaterfestival

Kollektiv samlesning

Teksten “Reseeding the library” av Jeroen Peters beskriver et bibliotek som består av levende bøker, det vil si personer som har lært seg bøker utenat og resiterer dem høyt for andre. Dette biblioteket er et verk av koreograf Mette Edvardsen som heter *Time has fallen asleep in the afternoon in sunshine* (2019). Den er inspirert av romanen *Fahrenheit 451* av Ray Bradbury fra 1953 som handler om et dystopisk samfunn hvor bøker blir forbudt og brent. Den eneste måten folk kan bevare bøkene på er å pugge dem utenat. Når man bevitner verket, kan man velge mellom nesten førti bøker på syv språk. Teksten vi leser nå i Stamsund, følger Peters opplevelser av Edvardsens levende bibliotek.

I flere kulturer står muntlige overleveringer sentralt, i motsetning til i vestlig kultur hvor det skriftlige ordet veies tungt. Tankene går til *hafizer*, troende muslimer som lærer seg å resitere hele Koranen utenat og hvordan de har en respektert stilling i muslimske samfunn. Som koreograf utforsker Edvardsen hvordan kroppen fungerer som bærer av kunnskap og formidler av informasjon. Ifølge “Bæreposeteorien” av Ursula le Guines, er ikke jakt og vold like drivende for menneskelig evolusjon som evolusjonsbiologene har tenkt. Istedenfor er det sanking av mat i små krukker eller bæreposer som har preget evolusjonen mest. Dette sentrerer lagring fremfor vold som sentral drivkraft i menneskelig utviklingshistorie. Dette kan også overføres metaforisk på det narrative. Historier ble fortalt og lagret for fremtidige generasjoner som en måte å drive den evolusjonære prosessen videre.

Påtvungne ideer og glemte urkrefter

Det er flere tekster i lesegruppen som speiler diskusjonen om maktskjevheter, og utfordrer hvordan vestlige og androsentriske perspektiver overskygger andre perspektiver fra melanrike, urfolk og kvinner, som er fremtredende i festivalens programmering. Audre Lorde's *Poetry is not a Luxury* fra 1985 tar et epistemologisk oppgjør med det hun beskriver som de hvite fedrenes iver for ideer og opplysning, da det ofte har gått på bekostning av andre menneskeskjebners liv og rettigheter. Med "ideer" menes særlig kapitalisme og kolonialisme. Hun etterlyser heller at vi vender oss til urkraften og livsfølelsen som alle har boende i oss, men som særlig kan ses i våre svarte mødre. Å gjenoppta kontakt med våre følelsesliv vil bringe frem en mer empatisk verden fordi "within structures defined by profit, by linear power, by institutional dehumanization, our feelings were not meant to survive."

En deltaker i lesegruppen forteller om diktformer i Afghanistan

(<https://www.nytimes.com/2012/04/29/magazine/why-afghan-women-risk-death-to-write-poetry.html>) som lages for og av kvinner under sytimer for å fortelle om vanskelige og tidlig inngåtte ekteskap. Det er et av de få forumene jenter og kvinner har for å snakke fritt om såre temaer i landet, og det ringes i skjul for å delta på samlingene i hovedstaden Kabul. Dette er et eksempel på hvordan poesien er et viktig talerør for marginaliserte mennesker som ikke har stor tilgang på andre måter å utfolde seg på kreativt på. Det gjør poesien til et demokratisk uttrykk som slipper flere stemmer til enn den stenger ute. Et annet eksempel er rap og hip hop som har hatt en drastisk reise fra de marginaliserte kårene de oppstod i til å bli den mest lyttede sjangeren på Spotify. Anerkjennelse i det offentlige rom som statuen Turisten får, kommer de færreste kvinner i Afghanistan eller afroamerikanske rappere til gode, men ordet er gratis og fritt til å ta tak i og brukes til å igangsette forandring.

New York Times-artikkelen *The Dominance of the White Male Critic*

(<https://www.nytimes.com/2019/07/05/opinion/we-need-more-critics-of-color.html>) av Elizabeth Mendez Berry og Chi-hui Yang fra 2019 diskuterer hvordan den hovedsakelig hvite mannlige kritikermassen lider av blindsoner som gjør det vanskelig å forstå kunsten til etniske minoriteter som blomstrer i USA. Et skrekkeeksempel var en kritiker som avfeide en afroamerikansk kunstners verk ved å kalle det "slang". Hvite mannlige kritikere dominerer i de mest innflytelsesrike publikasjonene, mens de få minoritetsetniske kritikerne som finnes, skriver på mindre kjente nettsteder.

I Norge er kjønnsbalansen ulik. Det er et stort innslag av kvinnelige kritikere, men få som er trans eller ikke-binære. Feltet er også påfallende hvitt, perspektiver fra verden utenom vesten faller fort utenfor, og de fleste har middelklassebakgrunn. Berry og Yang skriver om at de arbeider med et prosjekt for å ikke bare utnevne noen få særdeles flinke kritikere med minoritetsbakgrunn, men skape et "kaleidoscopic ecosystems of ideas and taste." Det er en innsnevring om en kritiker skal bli den "ene" melaninrike stemmen i feltet, da den svarte eller ikke-hvite erfaringen ikke er monolittisk, men også under interseksjonell påvirkning fra kjønn, klassebakgrunn, religion, seksualitet og andre sosiale kategorier.

Ved Universitetet i Cape Town, som gjennomgikk en omfattende dekoloniseringsprosess under #RhodesMustFall demonstrasjonene i 2015, ble *kolonialisme* definert som den fysiske volden og brutale utnyttelsen av folk, deres landområder og ressurser, mens *imperialisme* er tankegodset som legitimerte denne. Begge disse fenomenene har et

sympiotisk forhold til hverandre, hvor begge nærer hverandre. “Culture is a battleground where some narratives win and others lose” skriver Mendez og Yang. “Whether we believe someone should be locked in a cage or not is shaped by the stories we absorb about one another, and whether they’re disrupted or not.” Å “forstyrre” status quo i den ene, vil *stir the pot* i den andre og endre forholdene som den koloniale ordenen fortsatt underlegger oss.

Bønnepause

Midt i et rom hvor vinduene er dekket av sorte tepper, står verket *Det Aller Helligste* av Vebjørn Hagene Thoe. Et vevteppe er utformet med symbolikk fra forskjellige verdensreligioner og livssyn. Kjeruben har melaninrik hud, noe som er sjeldent å se utenom koptisk kunst fra Etiopia, og det gjør at det blir et blikkfang. Øverst på teppet står tekst brodert med gullfarge på svart bakgrunn, som i Kabaen, episenteret for muslimers pilegrimsferd til Mekka. Teppet er delvis revet opp i midten slik forhenget i tempelet i Jerusalem ifølge Matteusevangeliet revnet da Jesus døde. Forhenget beskyttet uvedkommende fra det aller helligste hvor bare ypperstepresten kunne gå inn en gang i året. Inni teppet er det en samling religiøse tekster fra alle verdensreligioner på norsk, engelsk og swahili, fra da Thoe vokste opp i misjonærfamilie i Tanzania. Man hører musikk som er sammensatt av ulike religioners lydbilder, av kunstner Trygve Luktvasslimo.

Det er et sammensurium av uttrykk. Det oppleves overveldende, nærmest invaderende. Etter flere år med å høre frelste pinsevenner eller andre fra nykirker love gull og grønne skoger så lenge man betaler deres profet en viss sum eller drar på timeslange gudstjenester, går jeg instinktivt i forsvarsmodus i frykt for å bli forkynt til. Heldigvis har Thoe omgjort bønnerommet til diskusjonsforum som utfordrer grepet religioner fremdeles har over våre visstnok sekulære liv. Takhøyden for å diskutere religioners muligheter til både forsoning og kontroll, er høy. Hvorvidt Gud eller mennesket skal stå i sentrum er en kjernekonflikt mellom religioner og humanismen. Dette verket visker ut dette skillet noe, å stå i midten av denne hellige plassen kan være å oppsøke eller utfordre *the powers that be*, det avhenger av personen som er innom verket.

Det “glade” budskap

“When the missionaries came to Africa, they had the Bible and we had the land. They said ‘Let us pray.’ We closed our eyes. When we opened them we had the Bible and they had the land.” Sitatet er tilskrevet antiapartheidaktivisten og kirkelederen Desmond Tutu, og det representerer de mange økende kritikkene av kristendommen som påtvungen religion på svarte mennesker, en religion som har beriket seg på kolonialisme i Afrika og slavehold i Nord og Sør- Amerika. Sitatet kommer veldig tydelig til meg når jeg ser verket. [I USA forlater yngre afroamerikanere kirken i rekordfart](https://www.washingtonpost.com/blogs/local/wp/2013/08/27/are-black-millennials-being-pushed-out-of-the-church/) (<https://www.washingtonpost.com/blogs/local/wp/2013/08/27/are-black-millennials-being-pushed-out-of-the-church/>) og søker til spirituelle, prekoloniale praksiser fra Afrika, som vaudun og ifa. Man snakker om dissonansen mellom europeisk kolonisering av afrikanere, påstått hellighet gjennom kristendommen og hvordan Europa bør ansvarliggjøres for sin problematiske misjonsvirksomhet. En slik utfordring av maktforhold, ved å posisjonere de underkuede som hellige, og invitere de ikke-innvidde inn, gjør *Det aller helligste* til et tankevekkende verk.

Når det internasjonale scenekunstmiljøet ikke har kunnet delta på samme måte som før, virker det som om programmeringen til festivalen har prioritert norske og nordiske

aktører som har globalisering, ulikhet og internasjonal solidaritet som fokus. Den siste etappen av festivalen var fylt med bidrag som utvider perspektivene utover det som er nærliggende i Norge. Stamsund internasjonale teaterfestival ga sårt ettertrengt påfyll til de av oss som har vært understimulert av det foregående årets begrensninger.